

TEKE ZSUZSANNA

A velencei külpolitika főbb vonásai a XV. században

Velence a XIII. század folyamán, de főként a IV. keresztes hadjárat után (1204) tengeri nagyhatalommá fejlődött, megszerezve a keleti kereskedelemben Genova mellett, illetve Genovát háttérbeszorítva az irányítást. Dandolo a „Doge di Venezia, della Dalmatia, della Croatia, signore d'un quarto e mezzo dell'impero di Romani” címmel dicsekedhetett, ami gyakorlatilag azt jelentette, hogy Velencének sikerült egy töretlen vonalat teremtenie, szigetekkel övezetten az Adriai-tengertől Kisázsiaig. Diplomáciája mindenekelőtt ezen kereskedelem zavartalan-ságán örködött, és az itáliai politikai élet eseményei nem foglalkoztatták különös-képpen. Velence külpolitikájában itáliai vonatkozásban azonban a XV. században döntő fordulat következik be. Figyelme a szárazföld felé fordul, és intenzíven bekapcsolódik az itáliai politikába. E században kialakult és merőben új vonásokat mutató politikája döntő hatással lesz egyéb politikai megnyilvánulásaira, bár nem vonja maga után tradicionális tengeri politikájának teljes háttérbeszorulását. Sőt, ekkor szilárdul meg és teljeseedik ki az Adriai-tenger feletti uralma és gyarapodnak levantei birtokai is (1489-ben szerzi meg Ciprust).

Elsősorban ennek az új politikai irányvonalnak az indítóokait kívánom felfedni, illetve megmagyarázni, mi az oka annak, hogy Velence a XIV. század közepétől, de főként a XIV. század végén és a XV. században az eddig többkevesebb következetességgel folytatott tradicionális sziget-politikáját, az itáliai konfliktusokkal szemben tanúsított semleges magatartását felcseréli az itáliai szárazföld ügyeibe való beavatkozás politikájával.

Az olasz történészek közül Bruno Dudan¹ a török előtörésekkel hozza összefüggésbe ez új politikai irányzatot, úgy tüntetve fel, mintha a török veszedelem váltotta volna ki Velencének az itáliai szárazföld felé fordulását. Fel-fogását a tények elemzése alapján vitathatónak tartom. A felvetett probléma megoldását Velencének Itáliával való eddigi kapcsolatában kell keresni. A már korábban kialakult szárazföldi érdekei befolyásolják döntően jövőbeni politikáját.

Az itáliai szárazföld két szempontból volt Velence számára igen nagy jelentőségű. Egyrészt termékeinek piacául szolgált, másrészt ő maga is nagy mennyiségben vásárolt az itáliai városoktól. Vásárlói sorában első helyen Milano és környete, tehát Lombardia területe állt, másrészt Firenze és a nápolyi királyság. Milánóból Mocenigo² doge szerint évenként 900 000 ducát bevétele van, Lombardia többi városából (Como, Alessandria, Tortona, Novara, Pavia, Cremona, Ber-

¹ B. Dudan: Il dominio veneziano di Levante. Bologna. 1938. 47. l.

² Sanudo: Vite dei Duchi di Venezia (*Muratori: Rerum Italicarum Scriptores*. Milano 1733. XXII.). 953—954. l.

gamo, Parma, Piacenza) évenként 2 800 000 ducátot forgalmaz. Firenze hetenként 7000 ducátot hagy Velencében, ami évi viszonylatban 370 000 ducátnak felel meg. Az olasz szárazföldön nemcsak a keletről hozott termékeket értékesítette, de igen nagy forgalmat bonyolított le a sóval is. Úgyszólván ő látta el Itáliát e fontos árucikkkel. A sómonopólium nagy hasznot biztosított számára, s Sanudo³ számításai szerint a sóhivatal évi jövedelme 165 000 ducát volt. Luzzatto⁴ adatai alapján főleg az Alpok és az Adria között elterülő síkságra, de az Alpokon túli területekre is szállított. Minden eszközzel igyekezett szilárdan kezében tartani ezt a monopóliumot, megtiltva Padova és Verona urainak a bányák kiaknázását, Romagna sóbányászata felett pedig szigorú ellenőrzést gyakorolt, sőt egyidőben a maga számára sajátította ki ezek kiaknázását. A partvidéken állandó őrzőjáratot tartott és súlyosan büntette a csempészeket és az engedély nélküli eladókat. Sóforrásai közül elsősorban az Adriai-tenger partvidékét (Dalmácia, Chioggia, Istria), Sziciliát, Szardíniát, Ciprust, a Fekete-tenger vidékét kell említeni.

Ugyanakkor azonban Velence vásárlóként is jelentkezik az itáliai piacokon. Lombardiában és Firenzében durva vászonárút vásárol, melyet azonban nagyrészt tovább forgalmaz Apuliába, Sziciliába, Ciprus, Rhodosz, Egyiptom, Románia vidékeire. Fa- és vasanyagot kap Lombardia völgyeiből és Trento, Brescia körzetéből. A faanyagra főként hajói építéséhez van szüksége, de a Levantén is keresett cikk. Fontos számára az itáliai gabona is, amelyet Pugliából, Ferrarából, Mantovából és Milánóból szerez be⁵. Bár inséges időben tengeren túlról is vásárol (Románia, Fekete-tenger vidéke), s ha erre szükség van, magát Itáliát is ellátja. Bort, olajat leginkább a nápolyi királyságból vásárol.

Kereskedelmi szempontjainak érvényesítéséhez azonban elengedhetlenül szüksége volt Itália területén a szabad, akadálytalan közlekedésre. Fontos volt számára, hogy a folyókon, az Adigén, a Brentanón, az Isonzón és a Pón a különböző erődítmények ne akadályozzák a hajózást, a szabad forgalmat, ne zárják el hajói útját és ne sújtsák súlyos átmenő vámokkal. A belföldi forgalmon kívül ezeken az útvonalakon jutott el nyugati piacaira is, Dél-Németországba és Ausztriába. (Fő útvonala nyugat felé: Friulin keresztül — az aquileiai patriarcha területe, Cadore — Piave, Adige völgye, Val Sugana.)⁶ Mindaddig, míg kereskedelme lebonyolításában akadályoztatva nem volt, míg a keleti áruk szétosztásában és ezzel szorosan összefüggően az itáliai áruk összegyűjtésében, valamint a sókereskedelemben elfoglalt egyeduralmi pozícióit sértetlenül élvezte, az itáliai politikai élet belső mozgása nem túlzottan érdekelte. Itáliával szemben tanúsított politikájában döntő változás akkor következett be, midőn kereskedelmi érdekeit veszélyeztetve látta. Ezek az érdekek határozzák meg elsősorban beavatkozási politikáját, szárazföldi terjeszkedésének irányát.

A XIV. század folyamán még nagyrészt csorbíthatatlanul élvezi a szabad közlekedés nyújtotta előnyöket, de már fel kell figyelnie az olasz politikai életben mutatkozó jelenségekre, melyek jelezték a közeli változás lehetőségét. A hatalmasabb városállamok a területi hódítások útjára lépnek, és nemcsak a környező falvakat, hanem a kevésbé erős városokat is igyekeznek hatalmuk alá vetni. Ez a folyamat még határozottabbá válik, mikor a városállamok

³ Sanudo: I. m. 1246. l.

⁴ G. Luzzatto: Studi di storia economica veneziana. Padova. 1954. 8. l.

⁵ G. Luzzatto: I. m. 8—9. l.

⁶ Sanudo: I. m. 937. l.

belső strukturális változása folytán hódító hajlamú becsvágyó signorék kerültek a városok élére, akik hódítási törekvésükben nem ismertek határt. (A Scaligerek, Carrarák, Viscontik, hogy csak a legjelentősebbeket említsem.) Míg Itália kisebb kommunákra bomlott, indokolt volt Velence elszigetelődési politikája, de az új történelmi szituáció komoly veszélyeket rejtett magában. Azzal, hogy a lagunák közelében erős államok alakulnak ki,⁷ biztonsága veszélybe kerül. Az Adriai-tenger zavartalan használatában is háboríthatják és a kereskedelme számára oly fontos folyókon elveszítheti privilégizált helyzetét, súlyos átmenő vámokkal⁸ terhelhetik, és a jelentős hasznót biztosító sómonopóliumától⁹ is megfoszthatják, miként ez a XIV. század folyamán az erőviszonyok alakulásának megfelelően több ízben bekövetkezett.

A velencei kereskedelmet azonban nemcsak szabadságában sérthetik, hanem a keleti áruk szétosztásában és az itáliai áruk összegyűjtésében elfoglalt monopolisztikus helyzetétől is megfoszthatják. Az itáliai szárazföldön a XV. században más centrumok is kialakulnak, így pl. Recanatiban¹⁰ és Lanzanban, ahol a levantei áruk az itáliai, sőt külföldi árukkal is kicserélődnek. Fontos riválisként kezd felfejlődni Firenze is, amelynek Adriai-tengeri törekvéseit sikerült ugyan Velencének visszaszorítania,¹¹ de nem sikerült megakadályoznia a levantei kereskedelemben való előretörését.¹² Mindez arra készítette Velencét, hogy fokozottabb figyelemmel kísérje az itáliai eseményeket, és az események hatására mindinkább nyilvánvalóvá vált előtte, hogy a megváltozott történelmi szituációban biztonságát, gazdasági érdekeit egyedül úgy védheti meg, ha maga is szárazföldi hatalommá válik, és hódításaira támaszkodva védekezhetik¹³ az itáliai államoknak egyre határozottabban jelentkező expanzív gazdasági irányzatával szemben.

A XV. század, pontosabban körülhatárolva az 1402–84 közötti periódus tehát szárazföldi birodalmának kialakítása jegyében telt el. Természetesen megszűnt régi elszigeteltsége, a szárazföldi politika aktív részesévé válik, amiként ezt az állandóan hullámozó itáliai események megkövetelték. Az itáliai államok különböző csoportosulásait, rivalizálását saját érdekeinek megfelelően felhasználva, nem elégszik meg pusztán kisebb pozíciók megszerzésével, de Észak-Itália, Romagna meghódításával vezető szerepet kíván biztosítani a maga

⁷ A Scaligerek Padovát, Vicenzát, Veronát, Trevisót, Feltrét, Bellunót és a hozzájuk tartozó területeket egyesítik uralmuk alatt, majd 1339. jan. 24., a Scaligerek ellen kötött liga győzelme után és az utána következő évtizedekben a Carrara-család szerzi meg a területek nagy része feletti fennhatóságot (*Musatti: Storia di Venezia*. Bologna. 1936. 114. l.). A Viscontik hatásköre elsősorban Lombardiára terjedt ki, de előfordult, hogy Lombardián kívül eső területek is tartoztak uralmuk alá.

⁸ A Scaligerek ilyen irányú rendelkezései készítetik Velencét, hogy az ellenük alakuló ligához csatlakozzék 1338-ban. Hasonlóképpen jár el Velencével szemben Fr. Carrara is, akinek pozícióit elsősorban a torinói béke szilárdította meg, jelentős területeket juttatva kezére és egyidejűleg sóbányákat is, melyeket eddig Velence birtokolt.

⁹ Lásd a 8. jegyzetet.

¹⁰ *Lamansky: Secrets d'état de Venise, documents*. Peterhof. 1884. 662. l.

¹¹ *Cusin: Il confine orientale d'Italia nella politica europea del XIV. e XV. secolo*. Milano. 1937. 239. l.

¹² *Libri Commemorativi di Venezia*. XI. (1424. ápr.).

¹³ 1451. máj. 12-én (*Libri Comm.* XIV.) Forli úrnőjével kötött szerződésből kiviláglik, miként igyekezett megvédeni Velence a keleti áruk szétosztásában elfoglalt egyeduralmi pozícióit. A szerződés értelmében a család vállalta Velence protektorságát, ami gyakorlatilag azt jelentette, hogy Velence fennhatósága alá került, és kötelezte magát, hogy nem enged területein sem kikötni sem áthaladni Lombardiába vagy Romagnába irányuló olyan keleti eredetű árucikkeket, amelyeket nem Velencéből exportáltak.

számára Itáliában,¹⁴ hogy egyszer s mindenkorra megakadályozza a számára előnytelen politikai erők kialakulását, és arra törekszik, hogy politikai hatalma kiterjesztésével akadálytalanul érvényesíthesse gazdasági szempontjait.

Ezen törekvése azonban megtorpan egyrészt az itáliai államok ellenállásán, másrészt a század második felétől a közelgő török veszély is lekötötte erői jórésztét, mégis hódításai révén a szárazföld jelentős hányadát mondhatja magáénak Itáliában. Igaz ugyan, hogy a hódításokért busásan megfizetett, a háborús költség ebben a periódusban 10 millió ducátra rúgott, és sok bonyodalomnak és kellemetlenségnek szülei ezek a hódítások, mert nemcsak az itáliai államok, hanem az európai hatalmasságok féltékenységét is kiváltották, mégis jelentős haszonnal jártak. A meghódított szárazföld adókkal (évi tiszta — költségei mellett megmaradt — adójövedelme 230 000 ducát)¹⁵ és ember-anyaggal járul hozzá keleti birtokai védelméhez, másrészt pedig, midőn elveszti döntő szerepét az európai kereskedelmi életben (az európai államok kereskedő rétegének kialakulása, valamint a kereskedelmi útvonalaknak az Atlanti-óceánra való eltolódása miatt), csak szárazföldi hatalma révén maradt erős állam.

A velencei politikai személyiségek a XV. század folyamán, de később is, élesen szétválasztották a szárazföldi és adriai, illetve tengeri politika fogalmát, vitatva az első jelentőségét és dicsőítve a másodikat. A valóságban azonban nem lehet ilyen mereven elhatárolni a kettőt, látni kell szerves összetartozásukat, hisz a szárazföldi politika indítéka részben az Adriai-tenger védelme volt, az Adriáé, melyet a XV. század folyamán nemcsak a magyar befolyástól kellett megtisztítani, hanem a Balkán-félszigeten egyre inkább előnyomuló török hatalomtól is meg kellett oltalmazni.

Az Adriai-tengernek a velencei kereskedelem szempontjából döntő jelentősége volt. Az Adriai-tenger az a természetes útvonal, melyen keresztül a nyugati országok kapcsolatot tarthattak fenn a keleti államokkal. Velencének igen nagy szerepe volt a kelet—nyugat árucseréjének lebonyolításában, ezért elengedhetetlen fontosságú volt számára, miután keleten értékes pozíciókat szerzett, hogy az Adrián biztosítsa a zavartalan forgalmat, a kikötők szabad, vámoktól mentes használatát, és hogy az esetleges konkurenciát távoltartsa az öböltől. A tenger feletti tényleges uralmának kiépítése hosszú évszázadok munkáját vette igénybe. A XV. század ennek a nagy munkának csak befejező aktusát jelzi. A XV. századi adriai politika indítókainak tisztánlátása feltételezi e politika jellegének ismeretét és annak az idők folyamán történő alakulását. E politika jellegének alakulását elsősorban a dalmát és itáliai városok gazdasági fejlődése, valamint a magyar hódítás határozzák meg.

A velencei uralom megszilárdításának kezdetei az Adrián a IX.—X. századra nyúlnak vissza, amikor is főtörekvése, hogy biztosítsa kereskedelmi hajóinak szabad mozgását az öbölben. A szlávok állandó támadásai a tengerpart felé, valamint Velencének ellenük indított eredményes harcai arra ösztönzik az

¹⁴ Az 1447-ben létrejött Velence-ellenes liga, melynek tagjai a fenyegetett Visconti, Aragoniai Alfons, IV. Jenő és F. Sforza, jelzi a velencei politika ez újabb fordulatának tudatosulását az itáliai politikai körökben. Tovább élezi a helyzetet Filippo Maria Visconti halála és birodalmának kaotikus állapota. Velence agresszivitásának növekedését híven tükrözi az itáliai erőviszonyok átcsoportosulása. F. Sforza 1451-ben 10 évre szövetséget köt Cosimo Medicivel (*Simeont: Storia politica d'Italia. Bologna. 1950. 504. l.*) Velence megfékezésére és visszazorítására. Ugyancsak a ligát támogatja Genova és Mantova is, akiket szintén fenyeget a velencei előretörés valamint a pápa, V. Miklós.

¹⁵ *Sanudo: I. m. 1246. l.*

istriai és dalmáciai városokat, hogy szövetséget¹⁶ kössenek vele, mely szövetség gyakorlatilag biztosította számára ezen, az öböl védelme szempontjából oly nagy stratégiai jelentőséggel bíró területen a viszonylagos fennhatóságot. A városok némi adót fizettek, háború idején fegyveresen közreműködtek, kereskedelmi érdekeiket azonban szabadon érvényesíthetik. A XII. század folyamán azonban megváltozik a helyzet. A városok, főként a dalmáciaiak, Velencével egyidőben erős gazdasági fejlődésnek indultak, és komoly konkurrenszeknek kezdtek számítani. A magyar hódítások¹⁷ további lehetőséget adtak a városok gazdasági erősödésének, mert kereskedelmi érdekeiket nem érintik, sőt bizonyos tekintetben védőpajzsul szolgálnak éppen Velence ellen. A gazdasági fejlemények tükröződnek a városok politikai magatartásában is, függetlenségre töreksszenek Velence fennhatóságával szemben. Velence nem tűrhette, hogy az Adrián több, jelentős kereskedelemmel rendelkező város tűnjék fel és erősödjék meg, mert ilyen körülmények mellett a tengeri forgalom, a kikötők zavartalan használata akadályoztatva lenne, s másrészt ezek a városok az árukat és a kereskedőket a saját piacukra vonva jelentős mértékben csökkentették Velence jövedelmét. Így a kereskedelem biztonságának fenntartása mellett előtérbe került az adriai politikának egy újabb feladata: megtörni az alakulóban levő konkurrenciát és önállósulási törekvéseket, és hatalmának erőteljesebb gyakorlásával a függőségi viszonyt szorosabbra fűzni ezeken a területeken. Az istriai városokkal a XII. században kötött paktum¹⁸ már jelzi a változást. Megindul a harc Magyarországgal a dalmát területek birtoklásáért, s ezzel egyidőben erősödik Velence kereskedelmi pozíciója keleten. A XIII. század második felében a velencei hajók elérik a Fekete-tenger vidékét, hogy a maguk számára szerezzék meg az ide érkező áruk hasznát, megszüntetvén így azt az erőforrást, amelyből eddig a dalmát városok táplálkoztak. A keleti előretörés eredményeként Velence gazdasági súlya jelentős mértékben megnő és ez kihat az Adrián elfoglalt pozícióira is. Az Adriai-tenger lassanként a velenceieké lett (XIV. század közepe), és míg eddig főként a kereskedelem biztonságára törekedett, most mindinkább előtérbe kerül az a törekvés, hogy kereskedelmi egyeduralmát biztosítsa az öbölben, ami gyakorlatilag azt jelentette, hogy minden árut Velencébe igyekezett irányítani. Ellenőrzése alatt tartotta az öböl kereskedelmi forgalmát, megakadályozta más államok megerősödését és konkurrenssé válását az Adrián és minden olyan törekvést elfojtott, amely közvetítő kereskedelmét csorbíthatná. Ha más állam, pl. Magyarország¹⁹ vagy Zengg,²⁰ Corbavia grófja²¹ vagy az itáliai városok²² valamilyen kereskedelmi ügyletet akartak az Adrián lebonyolítani, előzetesen Velence engedélyét kellett megszerezniök, és csak az engedély, valamint a meghatározott átkelési díj lefizetése után vehették igénybe a tengert. Velence politikai és katonai hatalmára támaszkodva könnyen megakadályozhatta és meg is akadályozta a neki akár politikai, akár gazdasági szempontból meg nem felelő kereskedelmi kapcsolatok kialakulását. Így tiltotta meg a tenger birtoklása jogán 1422 májusá-

¹⁶ 1000 körül már Velence az istriai és dalmát városok federációját vezeti.

¹⁷ *Husztí Dénes*: Olasz—magyar kereskedelmi kapcsolatok a középkorban. Bpest. 1941. 9. 1.

¹⁸ *B. Dudan*: I. m. 20. 1.

¹⁹ *A. D. E.* III. 730. 1.

²⁰ *S. Ljubic*: *Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium*. Zagrab. 1875. (M. S. M.) XXI. Ducali e terminazioni 1. 53. 1434. IV. 15.

²¹ Lásd a 20. jegyzetet.

²² *Libri Comm.* XVI. 1470. XII., 1477. VII.

ban²³ az anconaiaknak, hogy Zengg-gel és Fiumével kereskedjenek, hasonlóképpen szabályozta és csak Velencére, illetőleg Velencének alávetett területre korlátozta Zengg grófjának és alattvalóinak kereskedelmét (1422. november 7.).²⁴ Ezeket az intézkedéseket az első időkben Zsigmonddal²⁵ folytatott harcai tették szükségessé, de hogy később is életben maradtak, jelzik, hogy gazdasági szempontok is közrejátszottak létrejöttükben. Az áruk Velencébe özönlését volt hivatva elősegíteni az a rendelkezés, miszerint minden kereskedelmi hajó, mely az öbölben megfordult, köteles volt Velencében kikötni és ott kirakodni.²⁶ Velence ezzel szemben kötelezte magát, hogy az öblöt megtisztítja a kalóz elemektől és biztosítja a zavartalan hajózást. Ez a funkciója költséggel járt, de busásan megtérült egyrészt közvetlenül vámok formájában, másrészt közvetve a kereskedelem irányítása folytán.

Velencének e jogok gyakorlásához azonban feltétlenül szüksége volt az Adriai-tenger jelentősebb támaszpontjai, így Istria és Dalmácia partszegélyei birtoklására, mely egyéb szempontok figyelembevételével mellett garanciául szolgált, hogy más hatalom ne háborgassa ezeknek a területeknek elfoglalásával a tengeren szerzett privilégiumait. Hogy Dalmácia elfoglalása a magyarok részéről mit jelentett az Adriai-tenger birtoklása szempontjából, azt elsősorban Nagy Lajos uralkodása alatt tanulta meg Velence. A Magyarország és Velence között Dalmácia birtoklásáért folyó évszázados küzdelem a magyarok győzelmével végződött. 1358-ban a zárai békében a doge kénytelen volt lemondani a doge di Dalmazia címéről, majd ezt követően az 1381-es torinói béke Velence helyzetét alapjában rendítette meg. Elvesztette privilegizált helyzetét az öbölben, megszűnt itt a kereskedelmet ellenőrző és szabályozó szerepe és a béke mindenki számára — beleértve a dalmátokat is — biztosította a szabad kereskedelmet. A dalmát kikötők használatáért 7000 ducátot kellett fizetnie a magyar koronának, ami gyakorlatilag azt jelentette, hogy Velence Magyarország adófizetőjévé lett. A Lajos halálával Magyarországon bekövetkezett bonyodalmak segítették Velencét abban, hogy elmozduljon arról a mélypontról, ahová a torinói béke folytán jutott. A magyarországi változás feltétlenül kedvezett a velencei politikának, melynek legfőbb törekvése az elkövetkezőkben abban nyilvánult meg, hogy elvesztett pozícióit visszaszerezze az Adrián és Dalmáciában ismét megvesse a lábát, amely a magyar expanzió miatt az Adria birtoklása szempontjából létfontosságú volt számára. Dalmácia birtoklása nemesak stratégiai, a magyar beavatkozás elhárítása szempontjából volt jelentős — bár kétségtelen, meghódításának ez volt a döntő indoka²⁷ —, hanem sóban és egyéb árucikkekben (bor, fa, gyanta, élelmiszer stb.) való gazdagsága is e területek megszerzésére csábította. (Lajos sóharmincad-jövedelme e területekről 12 000 arany forintra rúgott évente.²⁸) Az Adrián gyakorolt régi fennhatóságát a rendezetlen magyar viszonyok következtében aránylag hamar visszaállította.²⁹

²³ Libri Comm. XIII.

²⁴ M. S. M. D. e. T. I. 24.

²⁵ M. S. M. Secreta Conscripita Rogatorum (S. C. R.) V. 48, 71. 1412. VII., 1412. X. 18.

²⁶ *Simeoni*: I. m. 231. l.

²⁷ Dalmácia a XIII. század végétől s a XIV. század elejétől már nem jelentett Velence számára riválist, sőt mint az 1381-es torinói békéből kiderül, kereskedelmük nagyrészt Velencevel bonyolítják le. A torinói béke 35 000 ducátban állapítja meg azon áruk árának összegét, melyeket évente a dalmát kereskedők Velencében vásárolhatnak illetőleg eladhatnak.

²⁸ *Husztí D.*: I. m. 81. l.

²⁹ Ezt bizonyítja, hogy 1393-ban Zsigmond csak Velence előzetes engedélyével szállíthat textíliákat Firenzéből Magyarországra (A. D. E. III. 730.), valamint 1385-ben a firenzei keres-

Dalmácia birtokbavétele azonban hosszas diplomáciai tárgyalások (1402—1409), sőt fegyveres összeütközések (1410—1433) eredményeként született meg, s Velencének mindez igen nagy áldozatokba került, de éppen a meghozott áldozatok bizonyítják a tét fontosságát. Politikája rövid jellemzéseként e periódusban a következőket mondhatjuk. Egyetlen hatalomnak sem kötelezte el magát véglegesen, s ez lehetővé tette, hogy az állandóan változó történelmi helyzetben céljainak megfelelően cselekedjék. Az Anjou-ág magyarországi reményeinek megvalósításába semmiképpen sem egyeztetett bele, mert ez a két trón — a nápolyi és magyar — egyesítésével fenyegetett, ami számára továbbra is a torinói béke fenntartását jelentette volna. Velence ellenszenvét e törekvésekkel szemben csak fokozta Genova,³⁰ de különösképpen Firenze támogatása is. Ennek megfelelően Kis Károlyval, majd Nápolyi Lászlóval szemben Zsigmondot támogatja, és jelentős mértékben elősegíti trónra kerülését is, majd később, midőn Zsigmond túlzottan megerősödött, az itáliai bonyodalmak következtében veszélytelenné vált Nápolyi Lászlóhoz pártol, akitől végül sikerül 100 000 ducát ellenében megszereznie Dalmáciát.³¹ Velence azonban valójában csak Zárát és környékét, valamint Arbe, Pago, Cherso, Aussero szigeteit veszi birtokba, míg Dalmácia többi részei feletti jogait,³² melyek szintén bennfoglaltattak a vételárban, csak 11 éves hosszú küzdelem után tudta ténylegesen gyakorolni.

A hátralevő évtizedekben Velencének nem kellett komolyan tartania Magyarországtól, mert ennek belső helyzete nem engedett meg egy újabb balkáni támadást. Az Adriai-tenger mentén fekvő területek nagy részének birtokában sértetlenül élvezte szupremáciáját az öböl felett. Bár az Adria keleti partján Ausztria hercegei, a Cillei, Walsee-családok Gorizia és Zengg grófjai együttvéve jelentős birtokokkal rendelkeztek, csakhogy egységesen sohasem léptek fel, ellenben állandóan viszályban éltek egymással. Torzsalkodásaikban igen gyakran Velencéhez fordultak, amely élt is egyensúlyozó szerepével. A kisebb hatalmak pedig teljesen Velence befolyása alatt álltak, amely gazdasági erejével és politikailag is pressziót gyakorolt rájuk.

A Balkán-félszigeten egyre inkább előnyomuló török kényszerítte Velencét, hogy az alsó Adria keleti felének tengerparti városait birtokba vegye. E birtokbavétel azonban nem erőszakos hódítás eredménye, hanem az egyes albán főurak felajánlása révén kerülnek Velence birtokába ezek a területek. Albánia a szerb állam része volt, azonban a XIV. század közepétől a királyi hatalom gyengülése következtében a szerb állam több tartományra esett szét, melyek teljesen független életet kezdtek. Albániában több szerb és albán főúr külön fejedelemségeket alapított, amelyek egymással állandó harcban állottak, de amellettszembehelyezkedtek az esetleges szerb, boszniai hódító törekvésekkel is. Az anarchikus állapotok, melyek ezen a területen uralkodtak, nem tették lehetővé azonban sem az előbbiekkal, sem pedig a XIV. század végétől állandóan napirenden lévő török támadásokkal szemben az egységes fellépést. Az 1371, 1374, 1387, 1389-es esztendőik jelzik a török pozíciójának jelentős megerősödését a Balkán félsziget déli részében, megszerezvén véglegesen Thrákiát, Macedóniát. A bizánci császár, Szerbia északi és déli részeinek uralkodói pedig török hűbéresek lettek. A török állandó jelenléte és lassú terjeszkedése a még le nem ígá-

kedőkre erőszakolt szerződés, melynek értelmében ezek vállalkozásuk hasznát kénytelenek megosztani Velencével (A. D. E. III. 574. 1.).

³⁰ Libri Comm. VIII. 1387. III. 12.

³¹ M. S. M. IX. S. C. R. IV. 33.

³² M. S. M. V. S. C. R. IV. 2., 1409. III.

zott területek nyugalmát is fenyegette. E fenyegető veszedelmek ellen (itt elsősorban a törökről van szó, de igen gyakran s főleg a század második felétől a szerb és bosnyák uralkodók, sőt egyes főurak is a támadókhoz tartoznak) az albán főurak nagy része Velencénél keres és talál védelmet, amely tengeri hatalmával a törököt is megállásra kényszeríti. Az albán urak egyes területeik átadásával, maguk és megmaradt birtokaiknak Velence védnöksége alá helyezéseivel és sok esetben Velencének teljesített katonai szolgálatok fejében megszabadultak e területek védelmi kötelezettségétől, melyet saját erejükkel úgysem tudtak volna ellátni, és egyben biztosítékot nyertek megmaradt birtokaikra, sőt évjáradékban is részesültek az átadott területek ellenében. Így 1393 április—szeptember³³ havában a Ducagini-család Alessiót (a Drin folyó torkolatánál) adja át, s ezzel a család Velence védnöksége alá kerül oly módon, hogy a terület jövedelmének 1/3-a az övék marad, míg a többi Velencét illeti. 1392 augusztusában³⁴ Durazzo ura, G. Topia a török és más ellenségeinek támadásaitól indítatva szerződést köt Velencével, melynek értelmében Velence megvédelmezi a várost és gondoskodik, hogy megköthesse a békét a törökkel. Ennek ellenében halála után Durazzo végleg Velence birtokába megy át, de tartozik rokonainak évjáradékot biztosítani (1393 május).³⁵ Topia leánya 1393 augusztusában³⁶ lemond Croia váráról és területeiről Velence javára 100 ducát évenkénti járadékért, valamint Velence azon ígéretéért, hogy kieszközli a török szultánnál, hogy birtokát és személyét olybá vegyék, mintha velencei volna. 1395 januárjától³⁷ tárgyalásokat folytat Giorgio Strazimir Balsával, Albánia egyik leghatalmasabb főúrával (Zéta területének és a tengerpart jelentős részének birtokosa) szintén hasonló ügyben. Velence már korábban is kapcsolatban volt a Balsa-családdal, midőn 1392 októberében³⁸ G. Strazimirt a törökök elfogták és kényszerítették, hogy Dulcignot és Scutarit adja át nekik. Velence ekkor feleségének felajánlotta segítségét, nehogy az említett területek török kézre kerüljenek. 1396 áprilisában³⁹ G. Strazimir területeinek nagy részét — nehogy a törökök szerezzék meg — átadja Velencének (Scutarit, Drivastót, Satto várát, Dagno vámját, a Boiana folyását a tengerig, mindazon területeket, amelyeket visszahódított a törököktől, magának csak Dulcignót, Antivarit, Savoiana vidékét tartván meg) 1000 ducát évjáradék fejében, valamint Velence védelme ellenében, azt remélve, hogy megmaradt birtokait így háborítatlanul élvezheti, mert Velence megvédi őt mind a török, mind más népek támadásaitól.

Ezen területek birtokbavételével tulajdonképpen Velence kezében tartotta az Adriai-tenger déli részének legjelentősebb kikötővárosait. A század folyamán nagyobb mérvű gyarapodásra Cattaro és a Balsa-család még albán kézen maradt birtokainak megszerzésétől eltekintve nem számíthatott. Néhány albán főúr⁴⁰ helyezi magát területeivel együtt Velence védnöksége alá, ami

³³ Libri Comm. IX.

³⁴ Libri Comm. IX.

³⁵ *J. Schafarik*: Acta archivi Veneti spectantia ad historiam Serborum et reliquorum Slavorum meridionalium. Belgrad. 1860. I. Misti 42/109, 43/16, 1394. VII., 44/64, 1398. IX.

³⁶ Libri Comm. IX.

³⁷ *J. Schafarik*: I. m. I. S. C. R. III. E. 121.

³⁸ *J. Schafarik*: I. m. I. Misti 42/82.

³⁹ Libri Comm. XI.

⁴⁰ M. S. M. V. Misti 46/146, 1404. VII. Dusman fia (Scutari környék).

Libri Comm. XI. 1423. IV. Pastrovicchi-i nemesek (Scutari környék),

Libri Comm. XIII. 1444. III. Csernovics István, Libri Comm. XIV. Csernovics János

azonban nem jelenti a területeknek teljes birtokbavételét, nem váltak alattvalókká, inkább csak úgynevezett „raccomandato”-i voltak, ellenszolgáltatás-ként katonai szolgálatot teljesítettek, és így hozzájárultak Velence területeinek védelméhez a törökök, szerbek⁴¹ támadásaival szemben, s közben maguk is élvezték Velence védelmét. A szokványos raccomandatói kapcsolatot egy fokkal szorosabbá tette az, hogy Velence rendszeres évjáradékot juttatott számukra.

G. Strazimir adománya életében, de halála után is sok ellenséget szerzett Velencének azok személyében, akik aspiráltak ezekre a területekre. 1405 júliusában⁴² fia, Balsa Strazimir Velencére támad azzal a szándékkal, hogy az apja által elidegenített területeket újra egyesítse. Balsa vállalkozásában azonban, amelyet a szerb despota⁴³ és a boszniai uralkodó réteg⁴⁴ is szívesen lát, nem pusztán albán restaurációs törekvéseket kell látnunk, hanem egyben török aspirációkat is. Erre engednek következtetni a török szultánhoz induló követeknek adott utasítások,⁴⁵ az albániai területen működő rektorok⁴⁶ jelentései, valamint a török szultánnal ez ügyben folytatott hosszas tárgyalások⁴⁷ (1406 márciusától — 1409 szeptemberéig). Balsa ugyanis a török adófizetője volt, s a török nemcsak a Balsa birtokában lévő területekre, de apjának hajdani területeire is igényt tartott. Állandó jelentős támogatásban részesítette Velence elleni harcaiban Balsát, aki maga is folyomodott a török segítségért. Velence a szultánnal, Musulman Celebivel folytatott tárgyalásai során több ízben bizonyította a szultán iránt tanúsított baráti érzelmeit⁴⁸ és azon hajlandóságát, hogy amennyiben háborúba keverednék bárkivel, Velence továbbra is megőrizné semlegességét. Tárgyalásai során ily módon sikerült elismertetni a szultánnal a G. Strazimirtól megszerzett és a harcok során Balsától újonnan elfoglalt albán városok és vidékek feletti jogait, 1000 ducátos évenkénti cenzus fizetése mellett. A szultán e cenzus fizetése fejében köteles garantálni e területeket és egyben védelmezni is minden támadástól.⁴⁹ Velence azonban, ismerve a török politika ingatagságát és megbízhatatlanságát, szükségesnek tartotta, hogy pár hónappal később, 1409 szeptember havában⁵⁰ a Scopiában székelő török kapitánnyal, aki e vidéken a török csapatok főparancsnoka volt, szerződést kössön, melynek értelmében számára 500 ducátot folyósított a béke biztosabb fenntartása érdekében.

Az 1408. január 17-én⁵¹ Balsával kötött békeszerződés Velence számára újabb anyagi áldozatokat jelent, ami ismét csak azt bizonyítja, hogy Velence e területek megtartásáért minden áldozatra kész volt. Ezek a partmenti területek elsősorban stratégiaiilag voltak fontosak,⁵² de gazdasági jelentőségük nem kevésbé volt elhanyagolható Velence számára. Gazdag sólelőhelyeik⁵³ birtok-

⁴¹ *J. Schafarik*: I. m. II. S. C. R. VIII. 110. 1423. VII. Velence a szerb despotával kötendő békeszerződésbe belefoglalja a hűségére tért albán urakat is.

⁴² M. S. M. V. Misti 47/11.

⁴³ M. S. M. V. Misti 47/147, 48/51, 1407. X., 1409. I.

⁴⁴ M. S. M. V. Misti 47/151, 156, 1408. II., 1407. XII.

⁴⁵ M. S. M. V. S. C. R. III. 9., 1406. III., Misti 47/95, 1407. II.

⁴⁶ *J. Schafarik*: I. m. I. S. C. R. III. 57., 1407. III.

⁴⁷ *J. Schafarik*: I. m. I. S. C. R. III. 9., M. S. M. V. Misti 48/109.

⁴⁸ *J. Schafarik*: I. m. I. S. C. R. III. 10., 1406. III.

⁴⁹ M. S. R. IX. Misti 48/16., 1409. III.

⁵⁰ M. S. R. IX. S. C. R. IV. 55.

⁵¹ *J. Schafarik*: I. m. I. S. C. R. X. 60.

⁵² *J. Schafarik*: I. m. I. S. C. R. IV. 55.

⁵³ *J. Schafarik*: I. m. II. S. C. R. IX. 37, 38, 39., 1425. IX.

bavételével a só eladásában élvezett egyeduralmát ezekre a területekre is kiterjesztette. A só mellett a gabona volt az a termék, amelyre nagy szüksége volt, ami szintén tetemes hasznot biztosított számára.⁵⁴ E hódítások kereskedelmi vonatkozásban számtalan előnnyel jártak, mert a különböző vámok alkalmazásával megnehezítette más áruk⁵⁵ — elsősorban raguzai származásúak — eljutását az albán, szerb területekre, amelyeknek útja javarészt a partmenti városokon keresztül vezetett.

Az 1408 januárban Balsával kötött béke nem szüntette meg végérvényesen a háborúskodást, mely szinte szünet nélkül folyik s csak Balsa (1421. július 3-án bekövetkezett) halálával⁵⁶ szakad meg rövid időre. Balsa harcai során Zsigmondra támaszkodik, a török szultán⁵⁷ és Scopia kapitánya pedig, bár a pénzeket bezebelik, nem adják meg Velencének a vállalt támogatást, hanem ellenkezőleg Balsát segítik. Sőt a török határozott ellenséges magatartása tűnik ki Castriota János 1410. január 11-én⁵⁸ Velencéhez intézett leveléből, melyben közli, hogy a török átvonulást kért területein, hogy a Velencének alávetett albán városok ellen támadjon, nyilván Balsával történő együttműködés céljából. Balsával a hadműveletek váltakozó szerencsével folynak, aszerint, hogy a Velence—Zsigmond párharc milyen stádiumban volt. Balsa halálával e területek Velence kezébe kerülnek, de rövidesen, 1421. szeptember 9-én⁵⁹ István szerb despota jelentkezik igényével ezekre az albán részekre. Velence visszautasítja István igényeit, hivatkozva jogaira valamint arra, hogy ő mentette meg e területeket a törököktől.⁶⁰ Lazarevics István személyének megítélése Velence szempontjából semmivel sem volt előnyösebb, mint Balsáé. Török hűbéres,⁶¹ magyar zászlósúr, aki több ízben folytat törökbarát, mint török-ellenes politikát.⁶² Velence és a despotának a törökkel szemben tanúsított magatartását összehasonlítva, sok rokon vonást találunk. (Adófizető volt az egyik is, másik is, mindketten kértek segílyt a töröktől.) De míg Velencének szilárd pozíciójánál fogva a törökkel ilyen irányú kapcsolatai nem jelentettek egyúttal a török befolyás növekedését területein, ellenkezőleg ezeknek a területeknek bizonyos védelmet nyújtottak, addig a szerb magatartás az ország fokozottabb kiszolgáltatottságát vont maga után, megkönnyítve az oszmán hatalom előrenyomulását, amelynek az anarchikus állapotok miatt amúgyis csak jelentős külföldi segítséggel tudott volna az ország ellenállni. Ha ezek a területek a despota kezére kerülnek, ez csak a török esélyeket növelte volna, és ebből a megfontolásból kiindulva Velencének e törekvését pozitívan kell értékelnünk a török elleni harc szempontjából. Az 1421 októberi,⁶³ 1422 augusztusi⁶⁴ és 1423 júliusi⁶⁵ követutasításokból nyerünk autentikus hírt, hogy a despota támadása

⁵⁴ M. S. M. V. Misti 46/157. 1404. VI., XII. Misti 50/172, 1414. XI. 5., *J. Schafarik*: I. m. II. S. C. R. XVIII. 14., 1448. VI.

⁵⁵ M. S. M. XXI. 1437—40.

⁵⁶ M. S. M. XVII. Misti 53/164.

⁵⁷ M. S. M. IX. Misti 48/124., 1410. III. 15., *J. Schafarik*: I. m. I. S. C. R. IV. 129. 1410. VII.

⁵⁸ M. S. M. IX. Misti 48/124.

⁵⁹ *J. Schafarik*: I. m. II. S. C. R. VIII. 29.

⁶⁰ *J. Schafarik*: I. m. II. S. C. R. VIII. 48.

⁶¹ „A töröktől való hűbéri függés e korban még nem jelentett teljes behódolást.” *Perényi—Arató*: Jugoszlávia története. Bpest. 1962. 25. I. Egyetemi jegyzet.

⁶² *J. Schafarik*: I. m. I. S. C. R. III. 22—23., 1406. V.

⁶³ M. S. M. XVII. S. C. R. VIII. 33.

⁶⁴ M. S. M. XVII. S. C. R. VIII. 31.

⁶⁵ *J. Schafarik*: I. m. II. S. C. R. VIII. 117.

mennyire a török érdekeit szolgálta. Az utasítások tárgya mindhárom esetben Velence segélykérelme a szultánhoz a despota ellen, aki az „ő” embere,⁶⁶ s akinek megfélemezésére a szultán Velencével kötött szerződés értelmében köteles. De éppen ezek a sorozatos kérelmek bizonyítják, hogy a szultán, éppúgy mint Balsa idejében, most sem mutat semmi hajlandóságot kötelezettsége teljesítésére. Az 1423 júliusi követutasításból az is kitűnik, hogy a despota mögött nemcsak a török áll, de a magyar király is ösztönző erő.⁶⁷ Velencét az 1423-ban meginduló török háború a despotával az ellenségeskedés mielőbbi befejezésére készíti. 1423 augusztusában⁶⁸ létrejön a fegyverszünet, majd azt követően a béke és 1425 augusztusában⁶⁹ minden ellentétet elsimítanak. Velencének nem sikerült megőriznie sértetlenül a területeket, egy részükről le kellett mondania a despota javára (Antivari, Drivasto, Budua, Zéta), melyeket csak a század 40-es éveinek vége felé szerez vissza István Bosznia nagy vajdájával (Sandal unokájával) vívott küzdelmeiben, aki nagyatyjának régi albániai terveit⁷⁰ akarja realizálni. A despota birtokrészeit támadja, amelyeknek védelmét a hajdani István és a jelenlegi György despotával kötött szerződés értelmében Velence magára vállalta.⁷¹ A védelem ürügyén azután igyekszik ezeket a helyeket a saját fennhatósága alá vonni. A despotának a török támadás következtében nem áll módjában védelméről gondoskodni, országát is hamarosan el kell hagynia.⁷² Velencének István vajdával folytatott harcait a területek megszerzéséért, illetve védelméért a török elleni küzdelem szempontjából a despotával pár évtized előtti harcaihoz hasonlóan pozitívan kell értékelni, figyelembe véve azt a körülményt, hogy a vajdának hasonló volt a viszonya a törökhöz, mint a despotának.⁷³ Mégis ha Velence magatartását tesszük kritikai vizsgálat tárgyává a török elleni küzdelmet illetően, meg kell állapítani, hogy sok esetben nem tett eleget azoknak a követelményeknek, melyek vállalt és megállapodásokkal is erősített történelmi szerepéből adódtak. (Így 1440 júniusában visszautasítja, hogy szót emeljen a szerb despota érdekében a töröknél, és 1440 decemberében hasonlóképpen megtagadja a részvételt a Magyarország által tervezett ligában.⁷⁴)

Az elkövetkezőkben Velencének a törökkel szemben tanúsított politikáját vetjük értékelés alá, figyelembe véve Velence sajátos szempontjait és a keresztény államok érdekeit, rámutatva e politika főbb indítékaira valamint fogyatékoságára. Velence saját magát az európai fejedelmek előtt, de legfőként a pápa előtt a kereszténység védelmezőjének és a török áradás ellenségének szerette feltüntetni, aki állandóan harcban áll az oszmán hatalommal és vérét hullatja a kereszténységért.⁷⁵ Így pl. 1411 februárjában a pápa előtt azzal igazolja Ostrovizza várának az átvételét⁷⁶ Sandaltól, hogy a kereszténység érdekeit tartotta szem előtt, mikor így cselekedett, tekintve, hogy Sandal, aki körül „nyüzsgönek” a törökök, könnyen ezek kezére juttathatja ezt a fontos várat.⁷⁷ Saját érde-

⁶⁶ *J. Schafarik*: I. m. II. S. C. R. VIII. 117.

⁶⁷ Drivastót állítólag — a despota szerint — a magyar király kérésére foglalta el.

⁶⁸ *J. Schafarik*: I. m. II. S. C. R. VIII. 119.

⁶⁹ *J. Schafarik*: I. m. II. S. C. R. IX. 34.

⁷⁰ *M. S. M.* XVII. 121. 1423. VIII. 6.

⁷¹ *J. Schafarik*: I. m. II. S. C. R. XV. 101. 1441. X. 28.

⁷² *F. R. Trajani*: *Le istorie albanesi*. Salerno. 1886.

⁷³ *M. S. M.* XXI. XVI. 9. 1443. V. 10. (S. C. R.)

⁷⁴ *M. S. M.* XXI. S. C. R. XV.; *Elekes Lajos* Hunyadi-monográfiájában (Bpest. 1952) részletesen elemzi a Velencét bíráló álláspont érveit.

⁷⁵ *M. S. M.* XII. S. C. R. VI. 67. 1415. VIII.

⁷⁶ Adatokkal igazolható, hogy a vár átvétele a Zsigmond elleni védekezést szolgálta.

⁷⁷ *M. S. M.* IX. S. C. R. IV. 159.

mének tünteti fel, hogy tengeri hatalmával meghátrálásra kényszerítette a törököket a tengeren, és a többi nemzet számára is biztosítja a tengeri közlekedést. Több ízben hangoztatja, hogy a török erők meghaladják a velenceiekét, és így csak akkor vállalkozhat ellenük nagyobb lélegzetű harcra, ha a többi európai fejedelem is hozzásegíti főként szárazföldi erőkkel.

Az európai államfők, főként az olasz és elsősorban a magyar szuverének Velence és a török viszonyáról több ízben nyilatkoztak elítélőleg, mint dícsérően. Így 1479 januárjában, midőn Velence megalázó békét köt a törökkel (20 000 ducátot fizet két évre hadisarcként, 10 000 ducátot pedig évente kereskedelme szabadságáért), és e békének megfelelően nem lép be az olasz városok által megalapított török-ellenes ligába, ami miatt az olasz és európai államok súlyosan elítélték.⁷⁸ A magyar királyok közül Zsigmond azzal vádolja 1415 augusztusában,⁷⁹ hogy a törököket Magyarország megtámadására ösztönözte, Mátyás pedig 1480. május 30-án⁸⁰ a pápához intézett levelében egyenesen a török alattvalójának, szövetségésének nevezi Velencét.

A korabeliek véleménye után vizsgáljuk meg, hogyan nyilatkoznak ugyanerről a kérdésről több évszázad távlatából az olasz történészek közül A. Musatti⁸¹, B. Dudan,⁸² L. Simeoni.⁸³ Musatti és Dudan megítélésükben elfogultak, és a valósághoz viszonyítva eltúlozzák Velence szerepét a török-ellenes küzdelemben. Musatti⁸⁴ pl. azt állítja, hogy Dalmácia birtoklása Velence részéről az egész kereszténység számára garancia volt a török hódítás megállítására, majd Albániával kapcsolatban arra a következtetésre jut, hogy az e területeken bekövetkezett birtokszerzés azt a célt szolgálta, hogy még intenzívebben szembehelyezkedjék a törökkel. Dudan⁸⁵ úgy ítéli meg Velencét, hogy gyakran szorosan együttműködött a török által fenyegetett balkáni, görögországi területekkel. Viszonylag objektívebben ítélkezik Simeoni,⁸⁶ aki Velence magatartását a törökkel szemben egyben más nyugat-európai államok viselkedéséhez viszonyítva tárgyalja. Kétségtelen, hogy mind Velence, mind az európai és olasz államok, mind pedig az olasz történészek állításaiban, megállapításaiban van igazság is, csak hogy egy-egy részletkérdésben, míg az egészet illetően hamis képet adnak.

Valóban Velence a XV. század folyamán sokat harcolt a török ellen, lévén a török közvetlen szomszédságában. Ezek a küzdelmek azonban nem elsősorban a sokat hangoztatott keresztény érdekeket, amiben akkor az európai hatalmak és az egyház érdekeit foglalták össze, voltak hivatva szolgálni, tekintve, hogy nem terjedtek odáig, hogy a török előrenyomulásának jelentős mértékben gátat szabhattak volna, hanem magát Velencét. — Mint kereskedőállamnak a legfőbb törekvése az volt, hogy biztosítsa maga számára a szabad kereskedelmet⁸⁷ a

⁷⁸ *Simeoni*: I. m. II. köt 583—584 l.

⁷⁹ M. S. M. XII. S. C. R. VI. 67.

⁸⁰ *Acsády I.*: A magyar birodalom története.

⁸¹ *Musatti*: I. m.

⁸² *B. Dudan*: I. m.

⁸³ *L. Simeoni*: I. m.

⁸⁴ *Musatti*: I. m. 116. l.

⁸⁵ *B. Dudan*: I. m. Quattrocento c. fejezet.

⁸⁶ *L. Simeoni*: I. m. II. 580—584. l.

⁸⁷ Törökkel kötött kereskedelmi szerződések:

1384 júl. (Dipl. Veneto Levantinum Mixti cons. rog. 38/149).

1403 júl. (Dipl. Veneto Levantinum Liber Pactorum VI. 128.).

1411 aug., okt. (Libri Comm. X).

törökök által elfoglalt ázsiai területekkel is, s ezt legkönnyebben úgy írhatta el, ha békés kapcsolatokat tartott fenn a törökökkel — minthogy e század nagyrésze török viszonylatban nem a háborús, hanem a békés állapot a jellemző. A harcai eredményeként létrejött békeszerződések⁸⁸ és azok megerősítési legálább is egyidőre (a század 60-as évéig) lehetővé tették az Adria és Égei-tengeri pozícióinak viszonylagos nyugodt és szilárd birtoklását — eltekintve a kisebb mérvű összeütközésektől —, ami egyben kereskedelme zavartalanságának is biztosítója volt. Velencének szüksége is volt a nyugalomra a keleti területeken, mert e század folyamán figyelmét és erejét az itáliai és adriai fejlemények kötik le, melyek jelentőségüknél fogva meghatározói egyben a törökkel szembeni politikájának is.

A nyugat-európai, de főként az olasz államoknak nincs joguk bírálat tárgyává tenni Velence magatartását török vonatkozásban, mert a század 60-as éveig szinte teljesen figyelmen kívül hagyták a török problémát, és azután is csak igen jelentéktelen segítséggel járultak hozzá a török elleni védelemhez. Az olasz államokat meg egyenesen örömmel töltötte el a török előnyomulása, mert ezt csak Velencére nézve tartották veszélyesnek. Azt remélték, hogy ennek következményeként az itáliai politikában oly gyűlölt riválissá vált Velence aktivitása csökkenni fog, és majd háttérbe szorul az itáliai politikai élet állandóan változó színpadán. Nem átaláltak török segítséghez folyamodni Velence ellen,⁸⁹ melyet a szultán maga is előmozdított, ismerve az itáliai államok egymásközötti ellentéteit. Így pl. 1464-ben⁹⁰ II. Mohamed szövetséget ajánl fel Milánó hercegének Velence ellen, aki azonban jelen esetben visszautasította ugyan az ajánlatot, de ha szüksége lett volna rá, minden bizonnyal elfogadja. Nem lehet így csodálni, hogy Velence maga is igénybe kívánta venni a törököt itáliai ellenfeleivel szemben (1479 februárjában⁹¹ a törökkel köt szövetséget, amelyben kölcsönösen kötelezik egymást katonai segítségadásra). Nem helytálló az 1479-ben Velence ellen intézett támadások sem, hisz közel 16 esztendeje küzdött a törökkel, mely hatalom most már nemcsak keleten fenyegetett, de Itáliához is vészesen közeledett, sőt pusztította is.⁹² Velence mindennek ellenére egyedül állt szemben a nála nagyobb erővel, és békére is elsősorban az itáliai és adriai események kényszerítik.

Teljesen jogos Velencének az a nézete, hogy a török elleni küzdelmet nemcsak neki egyedül kell vállalnia, hanem az itáliai és európai hatalmaknak is, és csak akkor hajlandó a törökkel harcba bocsátkozni annak támadása nélkül, ha megfelelő segítséget kap. Vajon Velence valóban állta-e a szavát? Mint ismeretes, a század folyamán a török ellen egyedül Magyarország vezetett említésreméltó vállalkozásokat. Főként Hunyadi János hadjáratai jelentősek, mert ezek nagy-

⁸⁸ A törökkel kötött békeszerződések:

1419 nov. I. Mohameddel megkötö a békét (Libri. Comm. XI).

1424 okt. II. Muráddal megerősítetteti az előbbi békét.

1423 júl. Béke megerősítése (*J. Schafarik*: I. m. II. S. C. R. VIII. 117).

1430 szept. II. Murád és Velence között létrejött a béke (Libri Comm XIII).

1446 febr. II. Mohamed—Velence közötti béke megkötése (Libri Comm. XIII).

1446 szept. II. Mohamed megerősíti a békét.

1461 szept. II. Mohamed megerősíti a békét (Libri Comm. XV).

⁸⁹ *L. Simeoni*: I. m. I. 536. l.

⁹⁰ *G. Cappelletti*: Storia di Venezia.

⁹¹ Uo.

⁹² 1459 júniusában Szerbiát teljes egészében elfoglalja a török. (*Perényi—Arató*: I. m. 27. l.), 1463 júniusában Boszniát (*J. Schafarik*: I. m. II. S. C. R. XXI. 158.), 1471-ben és 1477-ben Horvátországon keresztül Friulit pusztítja (*L. Simeoni*: I. m. I. 584. l.).

mértékben meggyengítik a török erőket, és időlegesen visszakozásra kényszerítik azokat. Velence részvételét a török-ellenes háborúban részben itáliai elfoglaltsága, másrészt Magyarországhoz fűződő mindenkori viszonya határozza meg — amiről már korábban részletesen szóltunk. Velence, s ez az igazság, szívesebben látta a törököt a Balkánon közvetlen szomszédságában, mint a magyarokat, akiknek pozícióját vele szemben is egy sikeres hadjárat, a töröknek a Balkánról történő kiszorítása feltétlen megszilárdította volna.

1440. december 17-én — mint már említettük — Ulászló felszólítását, hogy vegyen részt a török ellenes koalícióban, azzal utasítja vissza, hogy érvényben levő békéje a törökkel ezt nem teszi lehetővé. Hunyadi dicsőséges hosszú hadjáratát, melynek keretében György despota⁹³ országának nagy részét visszanyeri, teljesen passzívan szemléli. Velence ebben az időben István vajdával küzd az albán területekért, s bár ez bizonyos mértékben része a török-ellenes harcoknak, de jelentőségében eltörpül Hunyadi vállalkozása mellett. 1444 márciusában⁹⁴ a Magyarországon levő pápai legátus felszólításának, hogy a pápai gályákat az újra meginduló magyar vállalkozás segítségére fegyverezze fel, ha nem is szívesen, de kénytelen eleget tenni. A pápai gályák élén álló A. Lauredano velencei kapitánynak azt az utasítást adja a szenátus 1444 júniusában,⁹⁵ hogy csak az esetben bocsátkozzék harcba a törökkel, ha látja, hogy elég erősek a magyarok és meg van a hajlandóságuk, hogy Görögországot is megtisztítsák a töröktől. Ez az utasítás Velence szempontjából megmagyarázható és el is fogadható, hisz számára ezen területek felszabadítása volt elsősorban fontos. Az 1444 júliusában⁹⁶ Budán tartózkodó követek jelentései szerint a szövetségesek (Magyarország mellett VII. Károly, Burgundia hercege is részt vesz a vállalkozásban) Velencének ígérik Gallipolit és Szalonikit — s ez kedvezően hangolja a hadjárat irányába. Hogy kijelölt feladatát mégsem teljesíti (meg kellett volna hajóhadával akadályozni a török sereg átkelését a tengeren), azt elsősorban a magyarokkal szembeni averziójával lehet magyarázni — de nem menteni. 1445 márciusában⁹⁷ a pápa szemrehányásaira, hogy hajóival odahagyta a csatamezőt, azzal az alig elfogadható kifogással védekezett, hogy a hajón kenyérhiány volt, és így nem cselekedhettek másképpen. 1447. május 1-én,⁹⁸ 1448. március 7-én⁹⁹ Hunyadi János segítség-kérelmét a török ellen azzal utasítja vissza az első esetben, hogy maga is harcol a török ellen (holott 1446 szeptember havában¹⁰⁰ erősítette meg a törökkel a békét), s ha majd békét köt, hajlandó segíteni, míg a második esetben itáliai harcaira hivatkozik.

A század 60-as éveitől azonban, amikor Velencét közvetlenül támadja a török, kénytelen a magyar király szövetségét kérni és 1463. szeptember 12-én¹⁰¹ létrejön a liga, melynek értelmében Velence a tengeren, Mátyás a szárazföldön hadakozik, élvezve Velence anyagi segítségét.¹⁰² A liga sikeres működését azonban egyrészt Mátyásnak egyéb elfoglaltsága, másrészt a Velence és Mátyás közötti ellentétek gátolják.

⁹³ M. S. M. XXI. S. C. R. XVI. 140. 1445. I.

⁹⁴ J. Schafarik: I. m. II. S. C. R. XVI. 74.

⁹⁵ J. Schafarik: I. m. II. S. C. R. XVI. 120.

⁹⁶ M. S. M. XXI. S. C. R. XVI. 106.

⁹⁷ M. S. M. XXI. S. C. R. XVI.

⁹⁸ M. S. M. XXI. S. C. R. XVII.

⁹⁹ Uo.

¹⁰⁰ Libri Comm. XIII.

¹⁰¹ Libri Comm. XV.

¹⁰² Sanudo adatai szerint (1464 júl.) Velence évenként 60 000 ducáttal segítette Mátyást. *Cusin*: I. m. II. köt. 201. I. Velence 1477-ig rendszeresen segítette Mátyást.

A Balkán és Görögország fenyegetett fejedelmei és városai, valamint Velence között egyáltalán nem jött létre oly szoros együttműködés a török ellen, miként azt Bruno Dudan állította. Azon túl, hogy egyes albán területeket és főurakat a fennhatósága alá vont és ezen területeket a szultán által velenceieknek ismertette el, kivonván így egyidőre a török terjeszkedés hatóköréből, valamint a veszélyeztetett államoknak lehetővé tette, hogy területein — persze saját költségükön — hadianyagot vásároljanak¹⁰³ és menedéket¹⁰⁴ biztosított az egyes fejedelmeknek a velencei birodalomban, ha országukat elvesztették, nem sokat tett annak érdekében, hogy hathatósan védekezhessenek. Pedig a balkáni államok Magyarország mellett elsősorban Velencére támaszkodtak a török ellen, kérve támogatását vagy közbenjárását érdekükben, de legtöbbször udvarias szavaknál nem nyertek egyebet. Így Bosznia királya 1424 júniusában¹⁰⁵ a török ellen megígért segítséget sürgeti, amelyet azonban nem kap meg. 1441 februárjában¹⁰⁶ királyságát a török ellen Velence védnöksége alá akarja helyezni, azonban Velence visszautasítja, biztatván a királyt, hogy csak tanúsítson ellenállást. 1442 áprilisában¹⁰⁷ sem teljesíti annak kérelmét, hogy érdekében szót emeljen a töröknél. 1460 februárjában,¹⁰⁸ midőn István Bosznia nagyvadjája a török nagymérvű előrenyomulásáról referál, majd 1462 novemberében¹⁰⁹ segítségért folyamodik, Velence teljesen passzív marad. Mindössze csak közvetíteni hajlandó érdekében a töröknél. Hasonlóképpen reagál¹¹⁰ 1462 februárjában Bosznia királyának segélykérelmére is, aki egyben értesíti, hogy a török nemcsak ellene, de Velence ellen is készülődik, ezért ajánlatos lenne egyesíteni erőiket. Velencét e passzivitásból Boszniának török részről történő elfoglalása¹¹¹ mozdítja ki, mely őt is a hadi készütség elrendelésére készíti. A török további előrenyomulása hamarosan számára is a háború megindítását jelenti.

Ugyanezeket mondhatjuk Albánia, Szerbia, Görögország¹¹² esetében is. Különösen kárhóztatható, hogy Velence nem támogatta megfelelő mértékben Scander bég vállalkozásait,¹¹³ melyek jelentőségét maga az a tény is bizonyította, hogy a szultán hadseregének sorozatos támadásait szinte minden idegen segítség nélkül sikerült visszavernie.

Velencének az eddigiekben tárgyalt magatartását egyrészt Magyarországgal szembeni averziója magyarázza, másrészt azon törekvése, hogy a törökkel lehetőleg mennél hosszabb ideig fenntartsa a békés állapotot, ezzel vélvén megóvni keleti területeit és az Adriai-tengert, mely békés állapot egyben lehetővé tette itáliai politikájának teljes kibontakoztatását. Velencének ez a számítása a 60-as évekig jól bevált, de a későbbiekben, mint láttuk, a török, miután tel-

¹⁰³ Bosznia királyának: *J. Schafarik*: I. m. II. S. C. R. XV. 113, 117, XXI. 141—142. 1441 febr. 1442 ápr. 1462 febr.

¹⁰⁴ 1410 jan. Castriota Jánosnak (M. S. M. IX. Misti 48/121). 1460 febr. Istvánnak, Bosznia nagyvadjának (*Schafarik*: I. m. II. S. C. R. XXI. 31—32—33).

¹⁰⁵ *J. Schafarik*: I. m. II. S. C. R. VIII. 156.

¹⁰⁶ *J. Schafarik*: I. m. II. S. C. R. XV. 113.

¹⁰⁷ *J. Schafarik*: I. m. II. S. C. R. XV. 117.

¹⁰⁸ *J. Schafarik*: I. m. II. S. C. R. XXI. 31, 32, 33.

¹⁰⁹ *J. Schafarik*: I. m. II. S. C. R. XXI. 126.

¹¹⁰ *J. Schafarik*: I. m. II. S. C. R. XXI. 141—142.

¹¹¹ *J. Schafarik*: I. m. II. S. C. R. XXI. 158. 1463. VI.

¹¹² Minden ellenállás nélkül szemlélte, hogy a török hatalom Morea nem velencei kézben levő területeit fennhatósága alá vegye. Ez a folyamat II. Murád, II. Mohamed idejében játszódik le. (1421—58. Morea $\frac{1}{2}$ része a töröké lesz.)

¹¹³ 1452—53, 1456—58, 1461 júniusában béke. Velence és Scander bég viszonyára lásd M. S. M. XXI. Sen. Mar. reg. III. 111.

jesen körülkerítette a velencei birodalmat, elfoglalva a szomszédos területeket, Velence birtokai ellen indul (Görögország, Albánia). Mindannak ellenére, hogy jelentősebb támogatást nem kap, Velencének lenne ereje¹¹⁴ a török előretörés visszavetésére, de alapjában nem törekszik a szultáni erők jelentős meggyengítésére, nem használva ki megfelelően a perzsa szövetség¹¹⁵ előnyeit sem (1473—74). Hajói egy részének bevetését fontosabbnak tartotta a ciprusi vállalkozásnál,¹¹⁶ és nem vonja ki haderőit a török ellen Itáliából sem. Az 1479-es béke megkötéséből az tűnik ki, hogy itáliai pozícióinak megtartása, beleértve az adriaiakat is, fontosabb volt számára keleti birtokainál is. Mindez a velencei politika rövidlátását bizonyította, mely nem látta, vagy nem akarta látni, hogy a törököt nem lehet békeszerződésekkel megállásra kényszeríteni, és ez a politika előbb utóbb a távolabbi velencei birtokok nagy részének elvesztését vonja maga után, mint ez a XVI. században be is következett.

Ж. ТЕКЕ

ГЛАВНЫЕ ЧЕРТЫ ВЕНЕЦИАНСКОЙ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ В 15-ОМ ВЕКЕ

Резюме

Внешняя политика 15-го века Венеции характеризуется в первую очередь интенсивным включением в итальянскую политику. Ее политика, выработавшаяся в этом веке, и показывающая чисто новые черты, окажет решительное влияние на ее другие политические проявления, хотя не влечет за собой полное отнесение на задний план ее традиционной морской политики. Даже в это время упрочивается и исполняется ее власть над Адриатическим морем и умножаются ее левантийские владения тоже.

Автор задумывает раскрыть в своем трактате прежде всего побудительные причины новой политической линии, точно говоря хочет объяснить, по какой причине Венеция заменяет свое нейтральное поведение к итальянским конфликтам политикой вмешательства в дела итальянской суши. Решение поднятой проблемы надо сыскать в существовавших до сих пор отношениях Венеции к Италии. Итальянская суша была многосначительной для Венеции с двух точек зрения. С одной стороны она служила рынком для

¹¹⁴ 1450-ben a szenátus egyrészének véleménye szerint a velencei tengeri erők sikeresen felvehetik a harcot a törökkel (*Cappelletti*: i. m.).

¹¹⁵ Uzun Haszán perzsa sah és a vele szövetséges Caramania hercegei csatlakoznak az 1469-ben II. Pál pápa kezdeményezésére létrejött török-ellenes szövetséghez, melyet azonban csak Velence vett komolyan. Velence fegyverekkel és gályákkal támogatja a perzsák ázsiai hadműveleteit (három gályát küld Caramania és Soria partvidékére. *Cappelletti*: Storia di Venezia), melyek a 70-es években oly sikeresek, hogy a szultáni haderőket komoly erőpróbára kényszerítik. II. Mohamed nagyobb csapat összehívására kényszerül, Velencével igyekezik békét kötni, hogy így megszüntesse Velence és a perzsák együttműködését, mind azt bizonyítják, hogy a perzsák jelentős ellenfelek voltak. Velence ugyan nem köt békét a törökkel, de lényegében komoly együttműködésről nem lehet beszélni, midőn 1473-ban sor kerül a döntő török—perzsa összeütközésre. A török hadsereg csak nagy veszteség árán (a sereg $\frac{2}{3}$ -a odaveszett. *Cappelletti*: I. m.) tudja kiharcolni a győzelmet, mely azonban lehetővé tette számára, hogy újra a velencei birtokok ellen forduljon. (1474).

¹¹⁶ Ciprus szigetére, melyhez kereskedelmileg annyi szál fűzte s amely stratégiai szempontból oly nagy jelentőséggel bírt, régóta vágyott. Megszerzésére az 1468-as években kínálkozó alkalom, amikor teljes befolyást sikerült szereznie az új király, II. Lusignano János természetes fia, Jakab felett, egy velencei patricius lányt, Corner Katalint adva nőül hozzá. A király korai halála után kitört zavargások, melyekben valószínűleg Nápoly is közreműködött, ő maga is aspirálván a szigetre, lehetővé tették Velencének, hogy mint az özvegy királynő támogatója kezébe vegye a sziget kormányzását. (Két tanácsost küldött melléje valamint az Égei tengeren állomásozó flottát is a sziget partjaihoz rendelte.) A nápolyi uralkodó, Ferrante további kísérletei a sziget megszerzését illetően arra készítik, hogy a sziget kormányzását teljesen átvegye, lemondatva Corner Katalint királyi jogairól (1489). (*Simeoni*: I. m. II. 585. l.)

ее продуктов, с другой стороны Венеция сама покупала в больших количествах у итальянских городов. До тех пор, пока ей не препятствовали в осуществлении своей торговли, пока она пользовалась сполна своими монархическими позициями, занятыми в распределении восточных товаров и в тесной связи с этим, в собирании итальянских товаров, она не слишком интересовалась итальянской политической жизнью. В ее политике, в отношении к Италии, произошло решительное изменение в ту пору, когда она видела, что ее торговые интересы были приведены в опасность (установление Синьерий, проявляющееся все твердее экспансивное хозяйственное направление итальянских государств). Эти интересы определяют в первую очередь ее политику вмешательства, направление ее экспансии на материке.

Ее материковая политика была органически связана с ее адриатической политикой, ведь побудительной причиной материковой политики явилась отчасти защита Адриатического моря, которое в течение века надо было не только очистить от венгерского влияния, но также надо было его защитить от турецкой власти, все больше и больше подвигающейся вперед на Балканах. Ясное понимание побудительных причин адриатической политики 15-го века предполагает знание характера этой политики и изменение его с течением времени.

В заключение трактат подвергает оценке политику Венеции, показавшуюся в отношении к туркам, имея в виду свойственные точки зрения Венеции и интересы христианских государств, указывая на главные мотивы и недостатки этой политики.

ZS. TEKE

LES PRINCIPALES CARACTÉRISTIQUES DE LA POLITIQUE ÉTRANGÈRE DE VENISE AU XVe SIÈCLE

La politique étrangère de Venise se trouve au XVe siècle caractérisée en premier lieu par un ralliement plus accentué à la politique italienne. Cette politique développée au siècle en question et accusant de traits foncièrement neufs aura un effet décisif sur les autres manifestations politiques de cet État, bien que ce phénomène n'entraîne la mise à l'arrière-plan de sa politique maritime traditionnelle dans son ensemble. Bien au contraire, c'est l'époque qui voit consolider et élargir la domination de la République sur la mer Adriatique et multiplier ses domaines au Levant.

Dans son étude l'auteur cherche au premier chef à exposer les raisons qui se trouvèrent à l'origine de cette nouvelle ligne politique et expliquer la question de savoir quelles furent les causes qui amenèrent Venise à remplacer une attitude neutre témoignée à l'égard des conflits d'Italie par une politique d'immixtion dans les affaires de l'Italie continentale. Afin de porter solution au problème l'auteur de l'étude se met à analyser les relations ayant existé entre Venise et l'Italie jusqu'à la période en question. L'Italie continentale revêtit pour Venise une grande importance de deux points de vue. Elle servit d'une part de marché aux produits de Venise et d'autre part cette dernière acheta elle aussi de grandes quantités de marchandises aux villes italiennes. Jusqu'à ce qu'elle ne se vit entravée quant à l'effectuation de son commerce, jusqu'à ce qu'elle jouit d'une hégémonie quant à la répartition des marchandises venant du Levant et quant au rassemblement de celles de provenance italienne elle ne porta pas trop d'intérêt à la vie politique d'Italie. Un changement décisif dans cette politique ne s'accomplit que lorsqu'elle jugea menacés ses intérêts commerciaux (développement des seigneuries, l'économie de plus en plus expansives des États italiens). Ce sont ces mêmes intérêts qui définirent sa politique d'ingérence et la tendance de son expansion sur le continent.

La politique continentale de Venise fut organiquement liée à celle maritime étant donné que le motif d'une politique continentale se trouva expliqué en partie par la défense de l'Adriatique, mer d'où l'on dut écarter au cours du siècle non seulement l'influence hongroise, mais qui était à défendre même contre le pouvoir turc s'avancant successivement aux Balkans. La clarification des raisons de la politique que Venise suivit à l'égard de l'Adriatique au cours du XVe siècle suppose la connaissance du caractère de cette même politique tout aussi bien que le processus de son développement au cours des temps.

Pour terminer l'auteur apprécie la politique pratiquée par Venise à l'égard des Turcs et n'omet pas de tenir compte des points de vue particuliers de cet État, des intérêts des États chrétiens et finit par souligner les principaux mobiles et les déficiences de cette politique.